

## **CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ**

SEKRETARIAT  
ZESPÓŁ REALIZACJI  
BADAŃ  
INTERNET:

629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04  
621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17  
<http://www.cbos.pl>

UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT. 24  
00 - 503 W A R S Z A W A  
TELEFAX 629 - 40 - 89  
E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/70/99

### **POGLĄDY POLITYCZNE POLAKÓW - ZMIANY I ZRÓŻNICOWANIA TERYTORIALNE**

KOMUNIKAT Z BADAŃ



WARSZAWA, KWIECIEŃ '99

PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH  
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

Począwszy od połowy roku '90 niemal we wszystkich comiesięcznych badaniach CBOS respondenci proszeni byli o określenie swoich poglądów politycznych i umiejscowienie ich na siedmiopunktowej skali od lewicowości do prawicowości. Obecnie prezentujemy charakterystykę zmienności prawicowych i lewicowych deklaracji Polaków, począwszy od listopada '96 - ostatniego opublikowanego pomiaru. Interesująca wydaje się również możliwość analizy deklarowanych poglądów w ujęciu terytorialnym, czyli stwierdzenie, jaka orientacja polityczna dominuje wśród mieszkańców nowych województw.

Publikowane już analizy<sup>1</sup> wskazywały, że zmienność deklaracji ankietowanych na skali lewica-prawica jest istotnym wskaźnikiem aktualnych postaw politycznych. Trzeba jednak pamiętać, że w polskich warunkach określenia „lewicowość” i „prawicowość” tylko w ograniczonym stopniu związane są z tradycyjnym rozumieniem tych pojęć (szczególnie dotyczy to ich wymiaru ekonomicznego), natomiast silnie wiążą się z postrzeganiem podziałów wywodzących się z przeszłości. Analizowane niżej deklaracje ankietowanych pokazują stan ich samoświadomości politycznej, natomiast niewiele mówią o tym, czy ich poglądy są faktycznie lewicowe czy prawicowe, czyli zgodne z tradycyjnym rozumieniem tych pojęć w naukach politycznych. Trzeba zatem wyraźnie zastrzec, że posługując się w tym tekście określeniami „lewica” i „prawica” mówimy wyłącznie o ich rozumieniu potocznym, typowym dla polskiego społeczeństwa, czyli uwikłanym w przeszłość i nasze lokalne podziały polityczne.

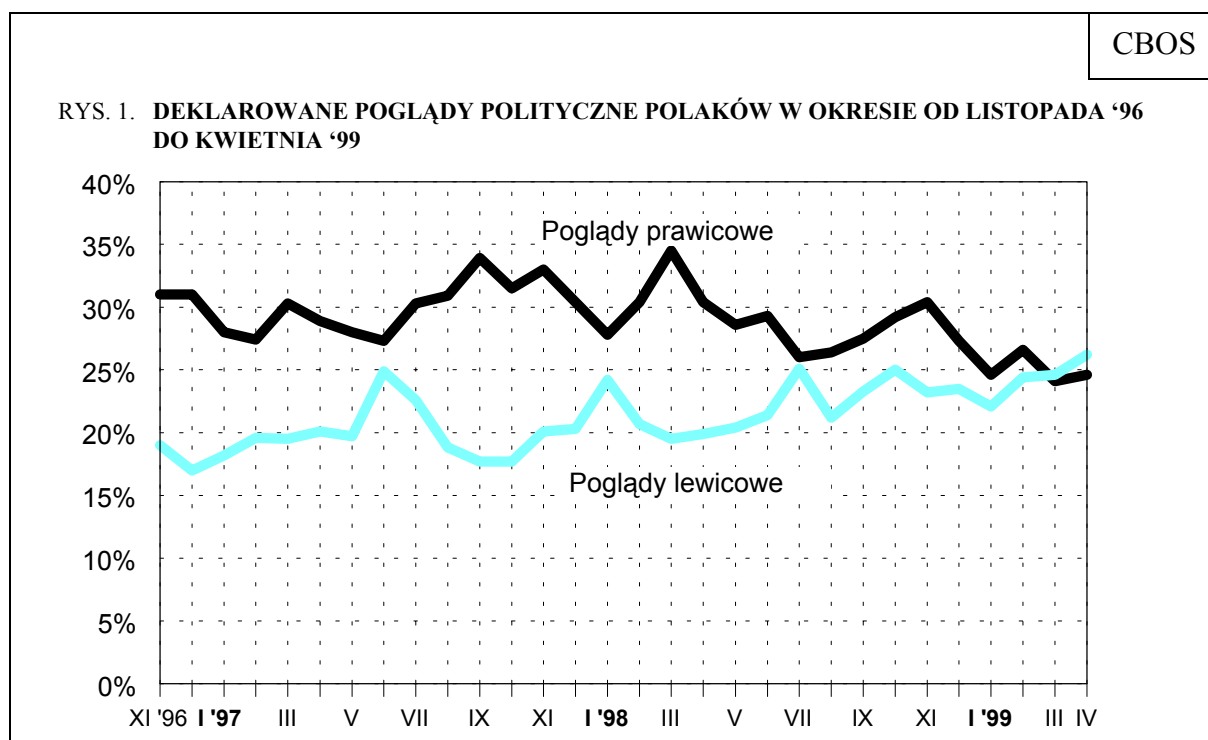
---

<sup>1</sup> Por. komunikaty CBOS „Zmiany w deklaracjach politycznych Polaków w ciągu ostatnich pięciu lat”, sierpień '95 i „Lewica-centrum-prawica. Analiza samoidentyfikacji politycznej Polaków”, listopad '96. Patrz też K. Pankowski, *Lewicowość-prawicowość: deklaracje polityczne Polaków 1990-1997*, w: *Prognozy i wybory. Polska demokracja '95*, pod redakcją L. Kolarskiej-Bobińskiej i R. Markowskiego, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 1997, s. 69.

### SPADEK POPARCIA DLA PRAWICY

Jest oczywiste, że w okresie zasadniczej przebudowy państwa oraz transformacji gospodarczej - wobec konieczności podejmowania niepopularnych decyzji - poszczególne rządy „płacą” za sprawowanie władzy utratą popularności poglądów, z którymi są utożsamiane. Czynniki ten, oprócz naturalnego w systemach demokratycznych (szczególnie takich, w których układ sił jest zbliżony do dwubiegunowego) zjawiska wahadła wyborczego, sprawia, że również w ostatnich dwóch latach obserwujemy spadek odsetka osób o poglądach politycznych utożsamianych z opcją rządzącą.

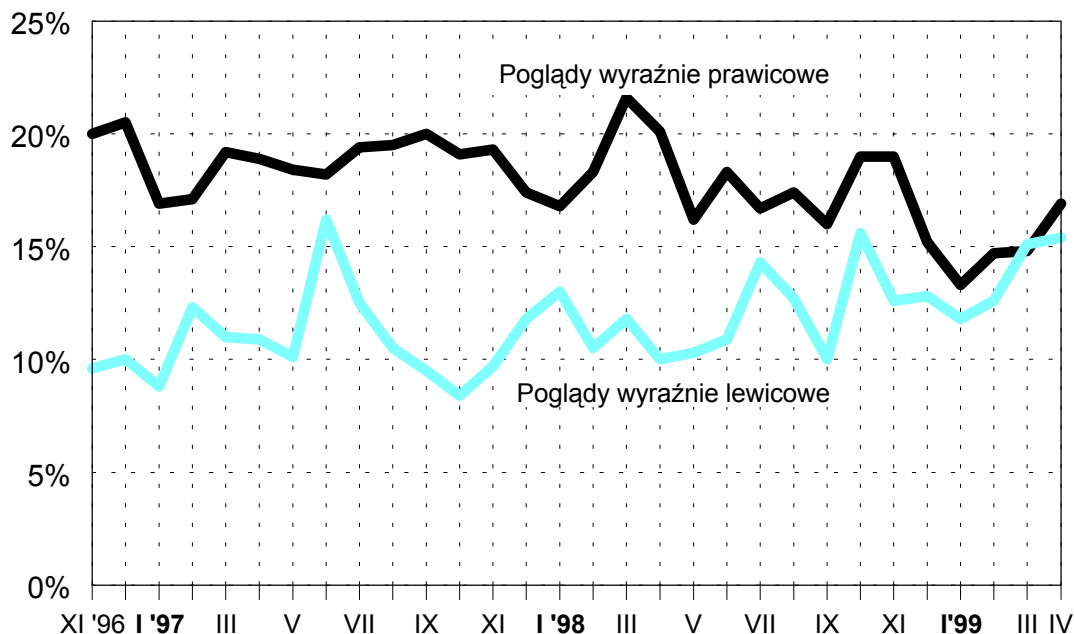
Na początku analizowanego okresu - w czasie, gdy władzę sprawował rząd Włodzimierza Cimoszewicza - wśród poglądów deklarowanych przez Polaków orientacja prawicowa wyraźnie przeważała nad lewicową. Od września '96 do wyborów parlamentarnych (wrzesień '97) przewaga deklaracji prawicowych nad lewicowymi wynosiła przeciętnie niemal 10 punktów procentowych (minimalnie 3 punkty w czerwcu '97, maksymalnie 16 punktów we wrześniu '97). W najlepszym okresie dla prawicy tego rodzaju poglądy deklarował co trzeci Polak, podczas gdy najwyższe poparcie dla lewicy nigdy nie osiągnęło w tym czasie jednej czwartej ogółu wskazań.



Od ostatnich wyborów parlamentarnych, w których zwycięstwo odniosła koalicja AWS-UW, do końca roku '97 przewaga deklaracji prawicowych nad lewicowymi zmniejszyła się do średniego poziomu obserwowanego przed wyborami. Warto zauważyć, że podobne zjawisko spadku poparcia dla opcji politycznej utożsamianej ze zwycięzcami batalii wyborczej obserwowaliśmy także w okresie poprzednich wyborów parlamentarnych. Przez blisko rok po nich i powołaniu rządu Waldemara Pawlaka poparcie dla lewicy systematycznie malało, a następnie po trwającym około ośmiu miesięcy okresie względnej równowagi deklaracje prawicowe zaczęły przeważać nad lewicowymi. Również obecnie w okresie 17 miesięcy rządów koalicji AWS-UW obserwujemy spadek popularności orientacji prawicowej i lekki wzrost poparcia dla lewicy. Jeszcze w ostatnim kwartale '97 różnica między odsetkiem osób o poglądach prawicowych i lewicowych wynosiła przeciętnie ponad 12 punktów. Z upływem czasu jednak w ciągu całego roku '98 różnica ta się zmniejszała - w ostatnich trzech miesiącach wynosiła średnio tylko 5 punktów. W pierwszym kwartale '99 różnica między odsetkiem deklaracji prawicowych i lewicowych była już minimalna (przeciętnie około 1,5 punktu). W ostatnim pomiarze w kwietniu odnotowaliśmy niewielką przewagę deklaracji lewicowych nad prawicowymi.

Podobnie zmieniała się siła poparcia dla naszej politycznej diady. Odsetki osób, które na siedmiopunktowej skali określały swoje poglądy jako zdecydowanie prawicowe bądź zdecydowanie lewicowe, w ciągu dwóch i pół roku zbliżyły się do siebie. W końcu roku '96 dwukrotnie częściej deklarowano poglądy zdecydowanie prawicowe niż zdecydowanie lewicowe. W ciągu ostatnich 13 miesięcy obserwujemy spadek deklaracji zdecydowanie prawicowych. Natomiast daje się zaobserwować, szczególnie w pierwszych trzech miesiącach tego roku, wzrost determinacji wśród osób identyfikujących się z lewicą.

RYS. 2. DEKLAROWANE POGŁĄDY POLITYCZNE POLAKÓW W OKRESIE OD LISTOPADA '96 DO KWIECZNIA '99 - ODSETKI DEKLARACJI SKRAJNYCH\*

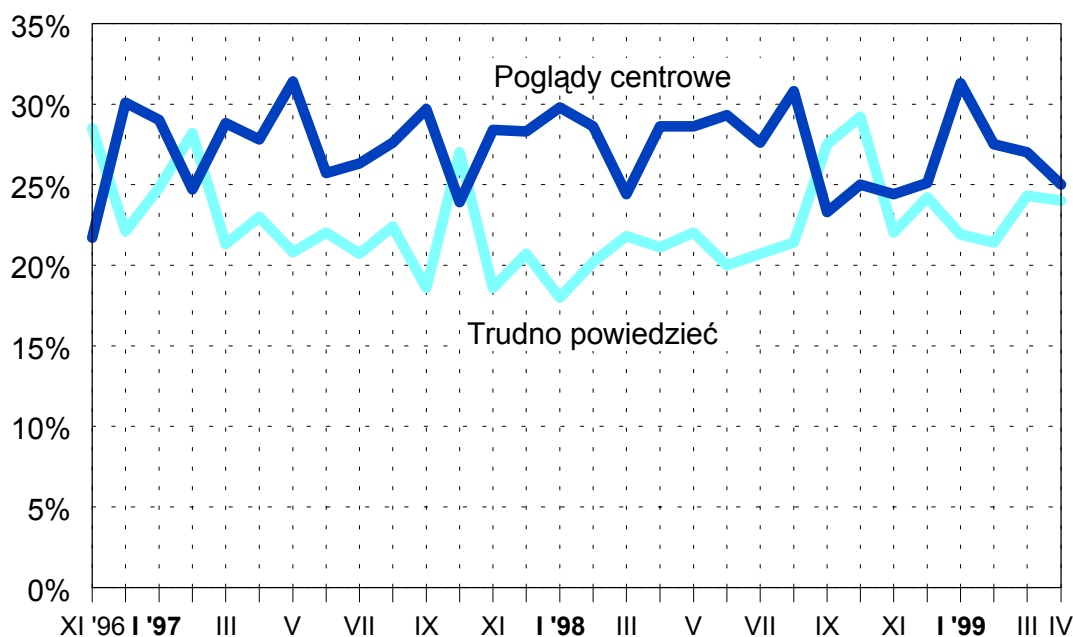


\* Badani określali swoje poglądy na siedmiopunktowej skali, na której 1 oznacza poglądy skrajnie lewicowe, 7 - skrajnie prawicowe, a 4 - centrowe. Poglądy wyraźnie lewicowe i wyraźnie prawicowe to suma wskazań na skrajne punkty skali: 1 i 2 oraz 6 i 7.

W poprzednich analizach wykazywaliśmy, że w przypadku deklaracji politycznych wybór poglądów centrowych lub określenia „trudno powiedzieć” ma w dużym stopniu charakter komplementarny. Wahania odsetka wskazań w analizowanym okresie potwierdzają tę zależność - spadek liczby osób nie mających wyraźnie sprecyzowanych poglądów politycznych zwykle wiąże się z większym odsetkiem osób określających swoją orientację jako centrową i odwrotnie.

W całym analizowanym okresie odsetek osób deklarujących poglądy centrowe wahał się mniej więcej równomiernie i utrzymywał na podobnym poziomie - w granicach 24-31%.

RYS. 3. DEKLAROWANE POGŁĄDY POLAKÓW W OKRESIE OD LISTOPADA '96 DO KWIEŚNIA '99 - ODSETKI DEKLARACJI CENTROWYCH ORAZ „TRUDNO POWIEDZIEĆ”



Odpowiedzi „trudno powiedzieć” utrzymywały się natomiast przez cały ten okres na niższym poziomie. Warto jeszcze zauważyć, że w ciągu ostatnich ośmiu miesięcy nieco wzrósł odsetek osób nie potrafiących określić swoich poglądów - zjawisko charakterystyczne dla okresu konfuzji politycznej obywateli. Przypomnijmy, że wzrost zarówno liczby osób wybierających odpowiedź „trudno powiedzieć”, jak i deklarujących orientację centrową jest charakterystyczny dla okresu przewartościowywania dotychczasowych ocen, zwykle poprzedzających zmianę w dotychczasowym układzie sił. Z takim zjawiskiem mieliśmy na przykład do czynienia w „środkowym” okresie rządów premier Hanny Suchockiej (listopad - grudzień '92), co zakończyło się wzrostem (systematycznym w ciągu dwunastu miesięcy) odsetka osób identyfikujących się z lewicą i przegranymi przez stronę „solidarnościową” wyborami w roku '93. Wyższy obecnie odsetek wskazań „trudno powiedzieć” może świadczyć o tym, że ostatnie zmiany w układzie deklaracji politycznych Polaków nie są jeszcze definitywnie zakończone - relatywnie większa liczba osób nie potrafiących określić swoich poglądów może zapowiadać utrzymywanie się procesu przewartościowywania dotychczasowych preferencji politycznych przez część ankietowanych.

## ZRÓŻNICOWANIE POGŁĄDÓW POLITYCZNYCH POLAKÓW W NOWYCH WOJEWÓDZTWACH

Niemal od początku zmian demokratycznych wiadomo, że w Polsce istnieje dość znaczne terytorialne zróżnicowanie poparcia dla poszczególnych ugrupowań politycznych i ich reprezentantów. Tłumaczono to w różny sposób. Wskazywano na różnice kulturowe i tradycje polityczne poszczególnych regionów. Wiązano je z granicami zaborów i utrwalo- nymi w miejscowej tradycji wzorami uczestnictwa w polityce. Zwracano uwagę na skalę wpływów przedstawicieli Kościoła na wybory polityczne obywateli w poszczególnych regionach. W wymiarze bardziej ogólnym mówiono o odmiennych typach więzi społecznych w poszczególnych społecznościach lokalnych: innych w zbiorowościach mieszkających na danym terenie od dawna, a innych na obszarach zasiedlonych przez ludność napływową po wojnie. Podkreślano też różnice w zaangażowaniu mieszkańców poszczególnych regionów kraju w wydarzenia z najnowszej historii - protesty przeciwko komunizmowi, powstanie „Solidarności” i budowę zrębów społeczeństwa obywatelskiego.

Terytorialne zróżnicowania poglądów politycznych Polaków uwidaczniały się w wynikach dotychczasowych wyborów. Zróżnicowania te znajdują również potwierdzenie w deklaracjach sondażowych dotyczących preferencji politycznych na skali lewica-prawica<sup>2</sup>.

Ogólnie rzecz biorąc, osoby o prawicowych poglądach politycznych najczęściej można spotkać na południowym wschodzie kraju, w tym szczególnie w Małopolsce, a także na Pomorzu Gdańskim. W końcu roku '98 i na początku '99 blisko dwie piąte mieszkańców województw małopolskiego i pomorskiego określało swoje poglądy polityczne jako prawicowe. Jednocześnie w tych województwach przewaga deklaracji prawicowych nad lewicowymi jest najbardziej uderzająca - 28 punktów procentowych w małopolskim i 23 punkty w pomorskim. Dość wyraźnie również deklaracje prawicowe dominują nad

---

<sup>2</sup> Przynajmniej dane pochodzą z czterech sondaży „Aktualne problemy i wydarzenia” (101-104), zrealizowanych w dniach: 15-20 października '98, 5-9 listopada '98, 3-8 grudnia '98 i 6-12 stycznia '99, każdorazowo na reprezentatywnej próbie losowo-adresowej ogółu dorosłych mieszkańców Polski. Łącznie zbadano 4432 osoby.

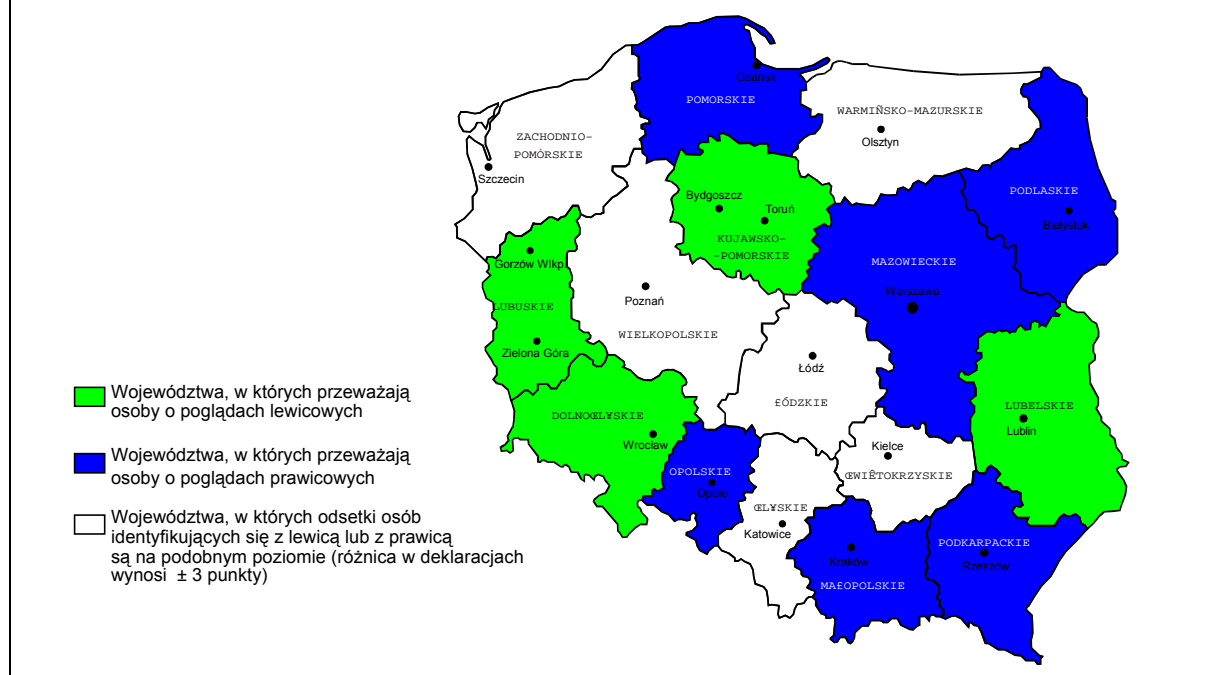
lewicowymi w województwach podkarpackim i podlaskim (różnica wynosi odpowiednio 13 i 12 punktów). Nieco mniejszą przewagę odsetka osób deklarujących poglądy prawicowe odnotowujemy w województwach mazowieckim (6 punktów) oraz opolskim (5 punktów).

Jeśli chodzi o terytorialny rozkład deklaracji lewicowych, to można powiedzieć, że w analizowanym okresie nie miały one tak silnych „ognisk”, w których zyskiwałyby równie zdecydowaną przewagę jak poglądy prawicowe. Blisko co trzeci mieszkańiec województw dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego określił swoją orientację polityczną jako lewicową. W tych województwach relatywnie wyższy jest odsetek osób o poglądach lewicowych niż prawicowych (odpowiednio o 9 i 6 punktów). Więcej deklaracji lewicowych niż prawicowych rejestrujemy także w województwach lubuskim i lubelskim (różnica po 8 punktów).

Mieszkańcy pozostałych województw nie zdradzają tak wyraźnych preferencji dla którejś ze stron naszej politycznej diady. W województwach śląskim oraz warmińsko-mazurskim podobną popularnością cieszą się poglądy zarówno prawicowe, jak i lewicowe, choć nieznaczną przewagę mają te ostatnie. O stanie równowagi z minimalnym wskazaniem na lewicę można także mówić w przypadku mieszkańców województw świętokrzyskiego oraz wielkopolskiego. W województwie zachodniopomorskim notujemy relatywnie niskie odsetki respondentów deklarujących poglądy prawicowe i lewicowe, jednak nieznacznie więcej jest deklaracji prawicowych. Natomiast wśród mieszkańców województwa łódzkiego poglądy prawicowe są równie popularne jak lewicowe.



RYS. 4. TERYTORIALNE ZRÓŻNICOWANIE DEKLAROWANYCH POGŁĄDÓW POLITYCZNYCH



Deklaracje centrowe najczęstsze są w województwach lubuskim, opolskim, pomorskim i zachodniopomorskim. Największy odsetek osób nie potrafiących określić swoich poglądów politycznych możemy spotkać w województwach podkarpackim i lubelskim.

Jeśli chodzi o siłę poparcia dla określonej opcji politycznej, to w analizowanym okresie większe zdecydowanie demonstrowały osoby o orientacji prawicowej niż lewicowej. Poglądy zdecydowanie prawicowe deklarowali mieszkańcy województw małopolskiego, podkarpackiego, pomorskiego i podlaskiego. Z kolei najwięcej osób o poglądach zdecydowanie lewicowych znajdujemy wśród mieszkańców województw kujawsko-pomorskiego, dolnośląskiego i śląskiego.

Tabela 1

Województwa	Deklarowane poglądy polityczne			
	Zdecydowanie lewicowe	Szerokie centrum	Zdecydowanie prawicowe	Trudno powiedzieć
	punkty na siedmiopunktowej skali			
	(1+2)	(3+4+5)	(6+7)	
w procentach				
Dolnośląskie	19	49	14	19
Kujawsko-pomorskie	22	45	17	16
Lubelskie	9	47	12	31
Lubuskie	13	60	6	21
Łódzkie	10	49	11	29
Małopolskie	5	49	24	22
Mazowieckie	13	47	17	23
Opolskie	11	55	11	23
Podkarpackie	7	40	23	31
Podlaskie	12	39	22	29
Pomorskie	7	54	23	16
Śląskie	18	47	16	19
Świętokrzyskie	15	49	18	18
Warmińsko-mazurskie	17	36	20	28
Wielkopolskie	16	49	15	21
Zachodniopomorskie	12	52	13	23

Względne rozproszenie deklaracji politycznych (mierzone wielkością odchylenia standardowego) jest największe wśród mieszkańców województw warmińsko-mazurskiego, podlaskiego oraz kujawsko-pomorskiego. Oznacza to, że wśród ludności tych województw spotykamy najwięcej rozbieżnych deklaracji zarówno prawicowych, jak i lewicowych. Stosunkowo najbardziej jednoznaczne natomiast są deklaracje mieszkańców województw lubuskiego, zachodniopomorskiego i opolskiego. Różnice te nie są jednak duże.

Tabela 2

Województwa	Deklarowane poglądy polityczne	
	Średnie na siedmiopunktowej skali: skrajnie lewicowe (1) - skrajnie prawicowe (7)	Odchylenie standardowe
Lubuskie	3,79	1,33
Kujawsko-pomorskie	3,79	1,79
Dolnośląskie	3,81	1,59
Śląskie	3,96	1,77
Lubelskie	3,97	1,53
Warmińsko-mazurskie	3,99	1,90
Wielkopolskie	3,99	1,72
Łódzkie	4,01	1,50
Świętokrzyskie	4,07	1,74
Zachodniopomorskie	4,08	1,38
Opolskie	4,11	1,39
Mazowieckie	4,15	1,70
Podlaskie	4,40	1,83
Pomorskie	4,47	1,42
Podkarpackie	4,50	1,62
Małopolskie	4,74	1,47
<b>Dane ogólnopolskie</b>	<b>4,11</b>	<b>1,66</b>

★

★

★

W ciągu ostatnich miesięcy obserwujemy spadek popularności prawicowych poglądów politycznych i wzrost lewicowych. W kwietniu, po wielu miesiącach przewagi deklaracji prawicowych, nieco więcej ankietowanych identyfikuje się z lewicą niż z prawicą. Obecnie,

jeśli chodzi o poglądy polityczne, społeczeństwo dzieli się na cztery mniej więcej równoliczne grupy. Jedna czwarta Polaków utożsamia się z lewicą, jedna czwarta identyfikuje się z prawicą, takie same odsetki wybierają opcję centrową bądź też nie potrafią określić swoich poglądów politycznych.

Terytorialne zróżnicowania poglądów politycznych silniej ujawniają się w przypadku orientacji prawicowej niż lewicowej. Wśród osób umiających określić swoje poglądy polityczne odsetek utożsamiających się z prawicą wyraźnie przeważa wśród mieszkańców województw małopolskiego, podkarpackiego, pomorskiego, podlaskiego oraz - w mniejszym stopniu - mazowieckiego i opolskiego. Natomiast poglądy lewicowe są bardziej popularne niż prawicowe wśród osób mieszkających w województwach lubuskim, kujawsko-pomorskim, dolnośląskim i śląskim oraz lubelskim.

Opracował  
Krzysztof PANKOWSKI